

Digitální demence

Digital dementia

Václav Řezníček¹

¹ Katedra systémové analýzy, Fakulta informatiky a statistiky,

Vysoká škola ekonomická v Praze

nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3

vaclav.reznicek@vse.cz

Abstrakt: Tento článek je recenzí knihy Manfreda Spitzera „Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum“, která byla v českém jazyce vydána v roce 2014 vydavatelstvím Host.

Klíčová slova: Digitální demence, Manfred Spitzer, recenze, technologie, digitální média, myšlení.

Abstract: This article is review of the Manfred Spitzer's book “Digital dementia: How to make ourselves and our children fool”, which was published in Czech language by Host in 2014.

Keywords: Digital dementia, Manfred Spitzer, review, technology, digital media, thinking.

1 Recenze knihy

Spitzer, M. (2014). *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vydání. Brno: Host. 341 s. ISBN 978-80-7294-872-7.

„Digitální demence se vyznačuje především narůstající neschopností využívat duševní výkony v plném rozsahu a ovládat je, tzn. myslet, chtít, jednat – při vědomí, co se právě děje, kde jsme a vposledku také kdo jsme.“
(Spitzer, 2014, str. 266)

Kniha *Digitální demence*, kterou napsal německý psychiatr Manfred Spitzer (2014), prezentuje výsledky analýzy vlivu současných digitálních médií a technologií, tedy televizí, počítačů, mobilních telefonů apod., na mozek a duševní výkonnost člověka. U nás tato monografie s původním názvem *Digitale Demenz: Wie wir uns und unsere Kinder um den Verstand bringen* vyšla v překladu Františka Ryčla necelé dva roky po jejím uvedení v Německu. Spitzer vystudoval medicínu, psychologii a filosofii. Dnes je významným německým badatelem v oblasti neurovědy.

Po období „počítačového fanatismu“ druhé poloviny dvacátého století, kdy byli někteří jeho kritici označováni za „kacíře“, nepřátele informatiky či snad dokonce pokroku obecně, možno vzpomenout Josepha Weizenbauma, se otevírá prostor pro kritickou reflexi kontextu informatizace. Uvedenou Spitzerovu knihu by šlo mezi takové kritické počiny rovněž zařadit. Dle Spitzera doposud neexistují nezávislé studie, které by prokazovaly pozitivní účinek počítačů na učení a duševní výkon, přesněji řečeno lze pochybovat o nezávislosti těch studií, které k dispozici máme. Zde se odvolává na slova Uwe Afemanna (2011), jenž ve svém článku *Ein Laptop macht noch keine Bildung*, konstatuje, že „skoro všechny studie týkající se úspěšnosti učení za využití počítačů ve škole iniciovaly a sponzorovaly takřka bez výjimky počítačové firmy a telefonní společnosti.“ Spitzer naproti tomu prezentuje množství výzkumů, které by nás měly spíše znepokojovat než nechávat klidnými a bezmezně optimistickými, a opřen o fakta upozorňuje, že digitální média vedou potenciálně k tomu, že mozek méně používáme a tím klesá jeho výkonnost. Podle Spitzera byly prokázány negativní účinky nejen, pokud jde o myšlení, ale i, pokud jde o vůli, emoce a sociální chování.

Co je to a proč digitální demence? Jak Spitzer (2014, str. 19) poznamenává: „Demence je více než jen zapomnětlivost. A v případě digitální demence mi proto jde o více než jen o fakt, že se zejména mladí lidé zdají být stále zapomnětlivější, na což poprvé poukázali korejští vědci v roce 2007. Jedná se víceméně o duševní výkonnost, myšlení, schopnost kritiky, o orientaci v houštině informační záplavy. Pokud pokladní sčítá na kalkulačce $2 + 2$ a nevšimne si, že výsledek 400 je zaručeně nesprávný, pokud NASA pošle do háje (respektive do nekonečného vesmíru) nějaký ten satelit, protože nikdo nezaznamenal, že palce a míle nejsou totéž jako centimetry a kilometry, nebo pokud se bankéř přepočítá o rovných 55 miliard eur, to vše vposledku znamená jen to, že už nikdo nemyslí současně s technikou.“ Hovoří se o tendování k povrchnosti a o poklesu hloubky zpracování informace, a sice právě díky médiím (v čele s internetem) a jimi zjednodušenému přístupu k informacím, jak o tom píše kupříkladu Carr (2011) příznačně nazývající svůj titul *The Shallows* nebo rakouský filosof Liessmann (2009) upozorňující na rostoucí averzi k myšlení a porozumění, kterou dává dále (mimo uvedené) do souvislosti s komodifikací a instrumentalizací vědění (znalostí). Spitzer (2014, str. 64-65) z pozice své odbornosti vysvětluje, že „co se s příchozí informací v našem mozku děje, určujeme tím, jestli ji zpracováváme jen povrchně, nebo se jí věnujeme důkladně. To vysvětluje účinek hloubky zpracování na ukládání: pokud se nějakým věcným obsahem

zabývám důkladně, všechny tyto aspekty a vlastnosti budou zachyceny různými oblastmi mozku. Toto intenzivní zpracování na základě všech možných aspektů ovlivňuje změnu četných synapsí a tím lepší uložení dotyčného obsahu. ...Tato myšlenka samozřejmě platí také obráceně: čím povrchněji se nějakým věcným obsahem zabývám, tím méně synapsí se mi v mozku aktivuje, což má za následek, že se méně naučím.“ Využívání moderních technologií a digitálních médií vede k apatii vůči vštěpování si vědomostí (k lenosti), neboť máme pocit, že si vše potřebné můžeme snadno tzv. „najít na internetu“, aniž bychom uvažovali o potřebě vládnout jistým znalostním zázemím, které by nám pomohlo určit ne nepodstatnou validitu a kredibilitu daných informací. Nahrazením duševní práce počítačem se dle Spitzera (2004, str. 100) „v dlouhodobém horizontu vytrácejí odborné znalosti, které ovšem nutně potřebujeme, pokud chceme s internetem smysluplně pracovat. Dále se tím redukuje i budoucí možnosti samostatné duševní práce a využití vlastní paměti.“ Spitzer (2014, str. 99) také poukazuje na v daném kontextu nezanedbatelný význam osobní (*face to face*) komunikace, když píše: „Pokud lidé zpracovávají informaci v přímém dialogu nebo v diskusi, pak je to podle všeho, co víme, nejhlubší možný způsob zpracování (informace).“ V této souvislosti dále zmiňuje stále moderní fenomén sociálních sítí, kdy uvádí následující příklad: „Svět bez sociálních sítí jako Facebook nebo Google+ si mnoho lidí dnes už nedokáže pro svůj život představit. Na schůzce sedí v kavárně proti sobě, ale nehledí si navzájem do očí, nýbrž každý do svého smartphonu – zřejmě proto, aby mohli přátelům rychle tweetovat, jak je rande skvělé“ (Spitzer, 2014, str. 101). Z provedených studií (Spitzer, 2014, str. 113) současně vyplývá, že užívání sociálních sítí jako je Facebook, které je spojeno s menším množstvím reálných kontaktů, musí u dětí vést ke „zmenšení velikosti sociálních oblastí mozku a k jejich menší sociální kompetenci.“ Fakt, že se uvedené a další v knize zmíněné, zejména pokud jde o děti, zlehčuje, je dle Spitzera alarmující. A nejde pouze o digitální média, mohli bychom bez přemíry nadsázky konstatovat, že lidstvo samo na sobě provádí takový zvláštní experiment, kdy zkoumá, do jaké míry jsme jako lidé schopni zdegenerovat.

Reflexe předložená v knize Digitální demence je bezpochyby nejen citování-hodná, je především potřebná, a alespoň nahlédnutí do ní lze doporučit už jen kvůli bibliografii čítající množství relevantních pramenů. Ač by mohl čtenář, jak někteří vytýkají, postrádat diskusi programově opomenutých pozitiv, konkrétnější doporučení, jak eliminovat jmenovaná rizika (i když tato jsou alespoň naznačena v kapitole 14), než jsou možná v kontextu doby naivně působící tipy jako „vyhýbejte se digitálním médiím“, „usmívejte se“, „travte čas v přírodě“ nebo „zpívejte si“, případně hlubší k podstatě směřující analýzu, je zřejmé, že autorovým záměrem bylo něco jiného.

Seznam použitých zdrojů

- Afemann, U. (2011). Ein Laptop macht noch keine Bildung. *The European*. Retrieved from www.theeuropean.de/uwe-afemann/6335-ikt-in-der-entwicklungszusammenarbeit.
- Carr, N. (2011). *The Shallows: How the internet is changing the way we think, read and remember*. London: Atlantic Books.
- Liessmann, K. P. (2009). *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*. Praha: Academia.
- Spitzer, M. (2014). *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host.